

Бересток О.В.

Сумський національний аграрний університет, Україна

Особливості розвитку освіти дорослих та навчання протягом життя у країнах Південно - Східної Європи

Насьогодні в сусідніх східних і південних регіонах Європи освіта дорослих і навчання протягом усього життя є ключовими факторами, які зумовлюють позитивне планування майбутнього. Навчання протягом усього життя може стати інструментом, який допоможе нам сформувати відносини між ЄС і сусідніми країнами в конструктивному і плідному руслі, що ґрунтується не лише на угодах між урядами, а й на різному сприйнятті європейських цінностей. Не у всіх регіонах Європи важливості освіти дорослих приділяється належна увага. Тільки сучасна система навчання протягом усього життя може забезпечити економічну конкурентоспроможність і громадський консенсус. Дана залежність визнана ЄС з 2000 року і включена в Лісабонську декларацію для подальшого планомірного приведення в життя. Навпаки, дивна картина постає перед нами в країнах - сусідах Європейського Союзу: у деяких країнах, де освіта дорослих сприймається як необхідність в національному масштабі, можемо спостерігати недостатній розвиток як законодавчої бази, так і недостатнє фінансування, контрольоване державою. Навчання і підготовка спеціалістів з андрагогіки, за деякими винятками, має сумнівний характер і передбачає досить скромні джерела фінансування. Цей список проблемних моментів можна продовжити. Урядовці, відповідальні за сферу розвитку освіти дорослих в Комісії ЄС, Парламенті ЄС і країнах-членах, повинні постійно розробляти і впроваджувати нові шляхи і способи, за допомогою яких можна посприяти проведенню необхідних реформ в даній області освіти дорослих. Більш того, не можна прменшувати роль освіти дорослих в наведенні мостів між громадянами ЄС та їхніми сусідами. До вищезгаданих недоліків можна додати ще й убогість інформації, відсутність або помилковий характер статистичних даних, що може суттєво вплинути на достовірність опису ситуації в їх країнах. Без достовірної інформаційної бази, без достатньої кількості серйозних дослідницьких проєктів в даній області досить складно описати сьогодення і дати рекомендації на майбутнє.

Беззаперечним є той факт, що країни-члени ЄС більше не можуть існувати без ефективної системи освіти дорослих, інтегрованої в стратегію навчання

протягом усього життя, що забезпечує учасникам дедалі ширші можливості виходу на ринок праці, поліпшення соціальної інтеграції та підготовку до «активного старіння» в майбутньому. Країни повинні упевнитися, що їх системи освіти дорослих дають можливість визначити пріоритети і відстежувати їх виконання. Освіта дорослих залишається головним пунктом в порядку денному Європи з початку століття, коли Лісабонською декларацією було визначено, що освіта - це ключовий ресурс розвитку. Останні дослідження підтверджують необхідність інвестицій в освіту дорослих. Серед громадських і приватних вигод можна виділити підвищення рівня зайнятості населення, більш високий рівень продуктивності праці і кращу підготовку кадрів, зменшення витрат за такими позиціями, як виплати по безробіттю, інші соціальні виплати, виплати в разі раннього виходу на пенсію, а також збільшення доходів населення в умовах більш активної участі в суспільному житті, гарний рівень здоров'я населення, низький рівень злочинності, більш високий рівень добробуту і самореалізації. Дослідження групи старшого населення показує, що залучені до навчання люди похилого віку відчують значне покращення здоров'я, отже, потребують менше витрат на медичне обслуговування. Грунтуючись на даному аналізі, Європейська комісія опублікувала план дій в галузі освіти дорослих під назвою «Вчитися ніколи не пізно». Освіта дорослих, як частина безперервного навчання, займає міцні позиції на території ЄС. Європейська асоціація освіти дорослих – це багатопланова структура, яка об'єднує неурядові організацій, що працюють в неформальній освіті та навчанні, визнає прогрес, якого вона досягла в останнє десятиліття. Однак, ряд проблем ще залишається. А саме: відмінності в країнах-членах ЄС досі значні. У той час як в Скандинавських країнах, Ірландії та Нідерландах система освіти дорослих громадян складна і добре фінансується, в інших країнах ця система практично відсутня. Європейська Асоціація Освіти Дорослих відзначає тенденції освіти дорослих стосовно поглиблення розходжень, що існують в європейських суспільствах: прекрасні можливості безперервного навчання для високоосвічених і добре забезпечених людей проти поганої якості і менших можливостей для людей з низьким рівнем освіти і маргіналів. Стурбованість також викликає той факт, що освіта дорослих в Європі сфокусована виключно на зайнятості населення, при цьому різні потреби дорослого населення, в тому числі і їх особистий і суспільно політичне зростання не враховуються. Громадська згуртованість і активне громадянство досі є ключовими інструментами освітницької політики в усьому світі. Євросоюз надав можливість поглибити свої знання в сфері освіти дорослих великій кількості провайдерів і фасилітаторів в рамках різних програм навчання протягом усього життя. В рамках програми «Грюндтвіг» були створені нові спільноти експертів в даній області, обмін

«кращими практиками» набув постійного характеру, завдяки чому з'явилася можливість впливу на національні ініціативи. Однак, масштабний розвиток структур освіти дорослих та виділення для цих цілей громадських ресурсів знаходиться під контролем національної освітньої політики кожної конкретної країни. Поряд з розвитком діалогу та обміну інформацією всередині ЄС, існує ризик зведення до мінімуму діалогу з так званими європейськими країнами, які не є членами ЄС. Європейська асоціація освіти дорослих поділяє бачення в межах, визначених Радою Європи. Члени Європейської асоціації освіти дорослих представляють 42 країни, включаючи ті країни, які не є членами Європейського Союзу. Дискусія між членами асоціації показала, що успіх, досягнутий ЄС, за рідкісним винятком, не мав ніякого впливу, або мав мізерно малий вплив на країни, які не є членами ЄС. Це і послужило поштовхом для виникнення ініціативи по проведенню дослідження освіти дорослих за межами ЄС. Ідея полягає у висвітленні ситуації, що склалася в сусідніх з ЄС регіонах, і в формулюванні рекомендацій для національних політиків, країн-членів ЄС та Європейської комісії.

Більшість досліджень в різних країнах було проведено організаціями-членами Європейської Асоціації освіти дорослих або національними представництвами *dvv international*, за винятком кількох досліджень, проведених незалежними експертами. Більшу увагу слід приділити тим регіонам, де система освіти дорослих менш розвинена і вимагає подальшого розвитку, і особливо країнам, які знаходяться в процесі трансформації. У багатьох з них існує застаріла традиція в галузі освіти дорослих, часто пошкоджена політичними змінами 90-х рр. XX століття. Потрібно зазначити, що освіта дорослих в Європі є також різноманітною, як і сам континент. Різні традиції, реалії, проблеми та структури характеризують сформовану картину. Незважаючи на це, необхідно узагальнити наведені рекомендації, підкресливши при цьому, що виклики, на які звернена особлива увага в кожному з досліджень, залишаються предметом дискусій і наступних рішень. Щодо рекомендацій національним урядам, потрібно підкреслити, що добре освічені громадяни є ключовою передумовою сталого розвитку, важливою складовою економічного розвитку демократичного суспільства. В даному контексті наявність концепції навчання протягом усього життя є наріжним каменем, і освіту дорослих має бути визнано невід'ємною частиною стратегії навчання впродовж усього життя. Законодавче регулювання освіти дорослих повинно бути стабільним та включати визначення ролі різних провайдерів, фінансові зобов'язання, чітке визначення прав громадян на доступ до освіти дорослих, нормування стандартів та їх моніторинг. Освіту дорослих, також як і початкову, середню і професійно-технічну, можна вважати суспільним

благом. Навчання протягом усього життя для всієї Європи має більше відмінностей, ніж в інших секторах системи освіти. Уряди повинні взяти на себе обов'язок по фінансуванню цієї однієї з найбільш істотних потреб громадян. Співпраця між різними міністерствами, такими як міністерство освіти, праці, соціального захисту та економіки, має набути більш якісний характер. Слід уникати боротьби за компетенції і наявність дублюючих структур. Слід створити стійкі зв'язки з соціальними партнерами і громадянським суспільством. Особливу увагу потрібно приділити потребам маргінальних груп населення. Сюди входять соціально-нужденні, етнічні меншини, переселенці, люди старшого покоління, ув'язнені. Рівний доступ до навчання повинен бути цінністю, що повномасштабно визнається в Європі та допоможе забезпечити економічний добробут. Освіта дорослих не повинна обмежуватися зайнятістю. Кожна людина повинна мати можливість задовольнити свої економічні, соціальні та особисті потреби в освіті. Слід запустити механізм визнання результатів, отриманих в ході неформального і спонтанного навчання, нарівні з результатами формальної системи освіти. Більшу увагу слід приділити створенню можливостей навчання та підготовки спеціалістів з андрагогіки як на академічному рівні, так і на неформальному. Потрібно надавати належну підтримку дослідженням і публікаціям в галузі освіти взрослых. У багатьох країнах усвідомлення важливості навчання впродовж усього життя залишається на низькому рівні. Слід вжити заходів щодо привернення уваги суспільства за допомогою кампаній, наприклад, організовуючи тижні навчання дорослих, освітні фестивалі та ярмарки. Необхідно усунути існуючі бар'єри на шляху до міжнародного співробітництва. Андрагоги потребують міжнародної системи обміну досвідом для забезпечення тотожності підходів і стандартів.

Слід окреслити деякі рекомендації країнам-членам Європейського Союзу стосовно розвитку системи освіти дорослих.

Країнам-членам ЄС необхідно включити питання освіти дорослих в проведену політику в галузі міжнародного співробітництва у галузі навчання протягом усього життя для всієї Європи. Потрібно запустити більшу кількість двосторонніх регіональних програм, що зв'язують національну освіту дорослих всередині ЄС з сусідніми регіонами. Діалог по обидва боки кордону - важливий інструмент ліквідації розриву між країнами-членами ЄС та сусідніми регіонами.

Країни-члени ЄС повинні привести в дію систему обміну, для того щоб більше дізнатися про результати навчання в сусідніх країнах. Європейська кваліфікаційна рамка (EQF) може стати хорошою основою для цього. Обмін досвідом та результатами експертиз, а також зустрічі експертів і практиків, є

надзвичайно важливим елементом як для розвитку системи освіти дорослих в межах ЄС, так і за його межами. Програма «Грюндтвіг», що користується успіхом, повинна стати доступною і сусіднім країнам без будь-яких обмежень. Існуючі проблеми для партнерських організацій з цих регіонів з надання власного фінансового внеску повинні бути вирішені.

Компоненти навчання протягом усього життя повинні бути невід'ємною частиною всіх проектів в рамках європейської політики добросусідства та програми для країн-кандидатів в члени ЄС. Хотілось би вірити, що розвиток і встановлення дружніх відносин можливі тільки при наявності сильних структур навчання протягом усього життя.

Крім усього іншого, спеціалізовані проекти в області освіти дорослих повинні бути запущені в рамках політики добросусідства ЄС. Важливо, щоб неурядові організації як з країн ЄС, так і з-за його меж, були залучені в проекти, так як недержавні організації традиційно дуже сильні в цій сфері.

Підходи до проектного планування потрібно переглянути: більше не можна ігнорувати принципи реального партнерства. Оскільки навчання на протязі всього життя і освіта дорослих є ключовими предметами Європейської політики, ЄС повинен відігравати провідну роль в координації донорських організацій на національному та регіональному рівнях, щоб забезпечити більш ефективне використання виділених коштів.

Навчання протягом усього життя є важливим питанням для всієї Європи. Освіта дорослих, неформальна освіта та спонтанне навчання повинні стати невід'ємною частиною всіх проектів, метою яких є розвиток і втілення в життя національних кваліфікаційних рамок відповідно до Європейської кваліфікаційної рамки (EQF). Партнерська програма повинна орієнтуватися на недержавні організації, щоб підкреслити важливу роль громадянського суспільства.

Беручи до уваги відмінності, які існують у всіх регіонах Південно-Східної Європи, необхідно розглянути деякі загальні тенденції, а також визначити природу освіти дорослих в Південно-Східній Європі, включаючи Албанію, Боснію і Герцеговину, Косово, Македонію, Чорногорію і Сербію. Країни Південно-Східної Європи часто не бралися до уваги в ході загальноєвропейських і міжнародних дебатів по програмах розвитку освіти дорослих та навчання впродовж життя. Так було в останнє десятиліття, в основному, через ситуацію, що склалася в регіоні в повоєнні роки. Зокрема, країни заходу Балканського півострова зіткнулися і продовжують стикатися з беспрецедентними змінами в політичній, економічній і соціальній сферах. Якщо подивитися на південно-східний регіон Європи в цілому, можна дійти

до висновку, що широкий контекст освіти і навчання взрослых за декількома пунктами значно відрізняється від поширеного трактування даних понять в більш розвинених промислових країнах: останні політичні та багатонаціональні конфлікти, зокрема в країнах колишньої Югославії; роз'єднання багатонаціональних і полікультурних суспільств; виснаження інфраструктури та бідність; виклики, пов'язані з побудовою демократичних інститутів з прозорою системою функціонування; складне завдання переходу до ринкової економіки; слабка інституційна і законодавча системи; необхідність посилення приватного сектора і досягнення більш високого рівня макроекономічної стабільності і стійкого розвитку; недорозвиненість ринку праці; високий рівень безробіття (у тому числі довгострокового безробіття) та низький рівень освіти і навичок робочої сили; нестача кадрів та «витік мізків»; необхідність налагодження адекватної системи соцзахисту та захисту здоров'я. Країни Південно-Східної Європи часто не бралися до уваги в ході загальноєвропейських і міжнародних дебатів за програмами розвитку освіти дорослих та навчання впродовж життя.

Висуваючи тему освіти дорослих на перший план в політичному порядку денному в процесі реформ в Південно-Східній Європі і наближаючи даний регіон до досягнень європейських сусідів, необхідно приділити більше уваги специфіці розвитку регіону, придбання усіма суб'єктами нових навичок, що зміцнюють довіру і примирення між розрізненими товариствами, а також створення нових сфер для економічного розвитку і співпраці. Колишня інфраструктура освіти дорослих в Південно-Східній Європі за останні десятиліття стала непридатною, а в деяких випадках зовсім розвалилася, і не є сьогодні «стратегічним важелем» економічного і соціального прогресу. Зародження демократії в колишніх соцкраїнах зіткнулося зі складним завданням розвитку сучасної системи освіти дорослих і подоланням розриву між реально існуючими потребами в освіті і дуже мізерною пропозицією. Традиційна шкільна система, негнучка і консервативна, не здатна впоратися з новими проблемами і завданнями. Крім того, держава, як правило, не може або не хоче ставити на перший план освіти дорослих. Тому потрібно розробити інші механізми сприяння освіті дорослих, що відповідають вимогам нових політичних і економічних тенденцій.

Щоб краще зрозуміти труднощі, які відчувають балканські країни при створенні системи навчання впродовж усього життя і освіти дорослих, слід визначити проблеми і виклики. Політичні зміни і потрясіння в Південно-Східній Європі спровокували зміни у всіх сферах життя. Перехідний період, в якому знаходяться всі країни регіону, - це і стримуючий фактор, і рушійна сила розвитку. З 2000 року ведуться дискусії у всіх країнах регіону про

реформування системи освіти за допомогою різних процесів, а саме за допомогою нових законів, що торкаються всієї системи або її частини. Однак обговорення ведеться без урахування всеосяжної перспективи навчання впродовж усього життя. Даний процес підтримується багатьма донорами та міжнародними організаціями. Грунтуючись на цій підтримці і «кращих практиках» міжнародних проектів з обміну досвідом та ноу-хау, уряди Південно-Східної Європи зробили багато конкретних кроків і дій на шляху до приведення країн до відповідності стандартам ЄС і Організації економічного співробітництва і розвитку. Атмосфера, повна ентузіазму, була створена за рахунок підтримки, що надається починанням в сфері освіти дорослих. Однак результати не такі, як очікувалося, більш того, спостерігається зниження темпів зростання, супроводжуване скептицизмом і відсутністю активної позиції. Це, з одного боку, результат природного ходу амплітуди розвитку, з іншого боку, - наслідок серйозних проблем і величезних викликів (поряд з великими амбіціями), з якими зіткнулися країни Південно-Східної Європи в перехідний період. Уряд і міністерства освіти визнають необхідність освіти дорослих, хоча деколи тільки риторично. Більшість країн знаходяться в процесі обговорення і прийняття стратегій в сфері освіти дорослих та навчання впродовж усього життя або вже прийняли деякі з них. Даний процес ускладнюється тим, що в багатьох країнах немає спеціальних законів про освіту дорослих або аналогічних нормативних актів. У всіх країнах Південно-Східної Європи в освіті дорослих акцент робиться на професійно-технічну освіту і підготовку, в той час як значенню освіти дорослих в досягненні мети громадянської інтеграції та громадського єднання, а також просуванню демократичних цінностей та інститутів, відводиться значно менша роль. Тому інституційна і законодавча база професійної освіти і навчання більш розвинена. Стратегії розвитку професійної освіти і навчання є в більшості країн, в той час як стратегій розвитку освіти взрослых досі немає або вони знаходяться в процесі розробки. Для багатьох країн, які прийняли стратегічні документи і закони, все ще існує проблема, як забезпечити їх виконання і як від стратегій перейти до плану дій, а потім до практики. Основна проблема міститься в самому процесі створення такого документа: якщо це результат роботи експертів, міжнародної підтримки або одного національного органу, а не діалогу учасників, його дуже важко впровадити. Такий діалог має відбутися, принаймні, в період створення плану дій, що забезпечить наявність політичної волі в даних планах (що вкрай необхідно), а також поділ відповідальності і цілей. Співпраця між міністерствами (освіти, праці і т.і.), активне залучення роботодавців, компаній та спонсорів гарантують кожному наявність конкретної ролі в процесі втілення плану в життя, а також розподіл фінансової відповідальності. Стратегічні документи також повинні містити

ясний, чіткий опис механізмів співпраці - сфери, завдання, правила, більш того, способи, за допомогою яких учасники можуть представляти і захищати свої інтереси щодо освіти дорослих.

Відповідальність за різні аспекти освіти дорослих поділена між різними міністерствами і інкорпорована в більш великі сфери відповідальності. Міністерства освіти часто відіграють провідну роль в галузі освіти дорослих, але їх внутрішній устрій не дозволяє їм мати справу з широким і комплексним спектром проблем, супутніх цій галузі навчання. Рідко коли в міністерстві є відділ освіти дорослих. Найчастіше це один або кілька спеціалістів, наприклад, з відділу базової або середньої освіти, що займаються цим питанням. Крім того, Міністерство освіти, Міністерство праці зазвичай ведуть питання, переважно пов'язані з освітою дорослих професійно-технічної характеру. В деякій мірі міністерства соціального забезпечення, сільського господарства також несуть відповідальність за окремі програми в галузі освіти дорослих. Є цілий ряд структур, які в тій чи іншій мірі відповідають за освіту дорослих – дорадчі органи, органи ліцензування і т.д. Ця відповідальність має, на жаль, декларативний характер і не відображає ступінь залученості. Наступною проблемою є відсутність єдності всередині урядів і міністерств щодо питань реформування сфери освіти дорослих. На жаль, у багатьох країнах Південно-Східної Європи, які знаходяться в перехідному періоді, все ще недостатньо розвинена культура співпраці, а залучення соціальних партнерів та інших зацікавлених сторін учасників процесу в процес управління залишається на рівні риторики. Хоча й існує кілька позитивних прикладів успішної співпраці різних гравців у галузі навчання дорослих, зміцнення соціального партнерства як і раніше залишається одним з основних завдань в країнах Південно-Східної Європи. Багатомірність освіти дорослих ускладнює визначення одного відповідального органа і вимагає більше зусиль в міжсекторній співпраці та політичній координації.

Більш того, очевидно, що для країн Південно-Східної Європи законодавство є першим критично важливим кроком на шляху розвитку освіти дорослих. Чиновники визнають, що для просування освіти дорослих в їх країнах важливим є правове регулювання. Однак, розробці законопроектів, що регулюють освіту дорослих, не завжди передують розробка послідовної політичної програми, стратегій і планів. Для деяких з них, наприклад, для розвитку партнерського підходу, необхідно щось більше, ніж нормативна база. Тим самим, можна сказати, що деякі важелі правового регулювання були створені занадто рано: внаслідок недостатнього розвитку системи освіти дорослих в цілому ці норми не можуть бути впроваджені в практику.

На противагу цьому, більшість країн «старих» членів ЄС вводили законодавство про освіту дорослих для більш ефективного регулювання вже наявних систем освіти дорослих. Перевага такого підходу полягає в тому, що в цьому випадку правове забезпечення допомагає підвищити якість освіти. Резюмуючи вищесказане, можна зробити висновок, що правове забезпечення в країнах Південно-Східної Європи «підштовхує» розвиток освіти дорослих, в країнах ЄС - «регулює і підтягує».

Щодо соціальних інвестицій, частка державного бюджету, що виділяється на освіту в країнах Південно-Східної Європи (близько 3,5% в 2006 році), значно нижче, ніж в країнах ЄС (в середньому 5,22%). Всього лише в кількох країнах Південно-Східної Європи уряди виділили кошти безпосередньо на освіту дорослих в рамках освітнього сектора. Уряд планує збільшити витрати на освіту до 7,4% від загальних витрат, але фінансова криза може відтермінувати дане рішення. Організовано спеціальні органи, відповідальні за розвиток і координування освіти дорослих, і для ефективного виконання поставлених завдань і покладених обов'язків вони потребують фінансування. Однак, суми фінансування все ще дуже скромні і здебільшого витрачаються на покриття витрат на отримання початкової освіти дорослими (зарплата педагогам початкової школи для дорослих і плата установам за надання освітніх послуг в рамках програми за кожного учня). Список організацій, яким призначені бюджетні кошти, показує, що лише частина з них зайнята в сфері освіти дорослих, а багато хто просто не може бути включеним в список, навіть якщо трактувати поняття «освіта дорослих» у вкрай широкому сенсі. Підтримку у вигляді державного фінансування також мають різні освітні програми інших міністерств, які мають пряме або непряме відношення до навчання дорослих. Це такі програми, як навчання персоналу в певних департапартаментах; навчання техніці безпеки; підвищення кваліфікації (перекваліфікація або отримання нової); професійний ріст; різні форми освітніх і інформаційних кампаній тощо. Інша значна частина бюджету виділяється на потреби національних служб зайнятості для фінансування невідкладних заходів, необхідних на ринку праці. Наприклад, навчання безробітних, особливо молодих безробітних, молоді, яка кинула школу, старшого покоління і т.д. Проте, тенденція до зменшення соціальних інвестицій (і так досить обмежених) в освіту дорослих очевидна. Роботодавці не виявляють або мало проявляють інтерес до підвищення кваліфікації своїх працівників, а якщо і усвідомлюють необхідність підвищення кваліфікації, то не можуть або не хочуть фінансувати даний аспект. У всіх країнах Південно-Східної Європи мала ймовірність того, що малі та середні підприємства фінансують підвищення кваліфікації працівників. В результаті рівень інвестицій, що спрямовуються на розвиток людського капіталу, по всій

Південно-Східній Європі значно нижче, ніж середній показник в ЄС. У більшості країн інвестиції в освіту і підготовку кадрів розцінюються роботодавцями як трата коштів, а не як вкладення в майбутнє.

Хоча усвідомлення необхідності отримання нових знань і умінь зростає, більш того, все більше і більше стає тих, хто готовий інвестувати в це, низький рівень життя і фінансові проблеми все ще є стримуючими факторами для зростання рівня вкладу в дану справу. Фінансова підтримка, що надається країнам регіону різними донорами ззовні, виділяється на короткий період часу і несистематично, переважно тільки на реалізацію проектів. Такі інвестиції, особливо довгострокові, - це часто не результат оцінки реальних потреб будь-якої місцевості, а, скоріше, компроміс. Інвестиції часто дублюють одна одну. Крім того, велика кількість коштів витрачається не за призначенням, а те, як найкращим способом використовувати дані інвестиції, залишається великою проблемою.

Загальна для всіх розвинених країн і країн Південно-Східної Європи проблема - відсутність достатнього і постійного фінансування освіти дорослих, порівнянного з поставленими цілями і завданнями в рамках реально існуючих потреб. Стратегії країн Південно-Східної Європи включають план по збільшенню бюджетного фінансування освіти дорослих, з метою наближення до стандартів ЄС, але існує кілька перешкод на шляху реалізації цих амбітних планів:

- 1) Процес планування урядами країн Південно-Східної Європи настільки повільний, що неможливо встигнути за динамічним економічним розвитком. Так, наприклад, планове підвищення бюджетного фінансування освіти дорослих на кілька відсотків у 2008 році, реалізоване в 2009 році, має меншу ефективність для динамічного економічного розвитку, ніж передбачалося.
- 2) Пріоритети урядів постійно змінюються, що веде до перерозподілу в державному бюджеті, і навіть дрібні інвестиційні плани часто вже не втілюються в життя.
- 3) Спостерігається брак формальних та неформальних засобів моніторингу та контролю належного витрачання коштів на освіту дорослих з боку уряду.
- 4) Ще одне слабе місце країн Південно-Східної Європи - складність залучення коштів для достатнього і адекватного фінансування освіти дорослих через відсутність таких інструментів, як загальна проблема всіх розвинених країн і країн Південно-Східної Європи - відсутність достатнього і постійного фінансування освіти дорослих.

У країнах ЄС важливу роль для розвитку людського капіталу відіграє Європейський соціальний фонд. Країнам ще потрібно пройти шлях створення міцного фундаменту для фінансування освіти дорослих. Даний процес ускладнюється через фінансову кризу, яка так впливає на і без того крихку економіку в Європі. Оскільки фінансування на сьогоднішній день одночасно недостатнє і нестабільне через кризу, цілком можливо припустити що, зменшиться чисельність соціальних партнерів, роль держави стане менш значущою і, звичайно, інтерес людей і бажання вкладати кошти в освіту може знизитися. Все це призведе до застою в галузі освіти дорослих і, отже, до зниження темпів економічних реформ і демократизації політичного життя в даному регіоні. Різноманітність форм освіти дорослих в Південно-Східній Європі говорить про ситуацію хаотичної і неясної картини надання послуг в даній області: недостатньо чітко визначені ролі та обов'язки, що ускладнює процес створення всеосяжного і систематичного огляду всіх учасників процесу, програм, цільових груп та вартості програм в регіоні. Хоча за своєю природою освіта дорослих плюралістична і має складну структуру, де спостерігаються часткові збіги з іншими частинами системи освіти, можна сказати, що освіта дорослих в країнах Південно-Східної Європи, скоріше, соціальний феномен, ніж система. У ній відсутній чіткий ієрархічний розподіл на підсистеми. Освіта дорослих регулюється частково; вона не лише динамічна, але і хаотична.

Все це говорить про те, що освіта дорослих складна для сприйняття. Навіть спроба представити її у вигляді ланцюга або континіуму наданих можливостей в навчанні несамоостійна, оскільки ступені процесу безперервного навчання не пов'язані між собою. Професійно-технічна освіта не є сполучною ланкою між середньою школою та університетом, а проміжні ступені в загальній неформальній освіті також відсутні. Таким чином, доцільніше описати елементи або частини системи, ніж систему в цілому. У країнах Південно-Східної Європи робляться спроби створити структуру постачальників освітніх послуг, надати більшій кількості постанов динамічний характер, впровадити стандарти якості та продемонструвати тенденцію до створення сучасної системи освіти дорослих. Основна група постачальників освітніх послуг знаходиться всередині державного сектора - міністерства, національні агентства, наприклад, державне агентство з надання послуг, центри зайнятості, установи формальної освіти, початкові і середні школи, університети, народні університети, громадські центри професійно-технічної підготовки і т. д. Акцент робиться на забезпеченні тільки деякими видами професійної та професійно-технічної підготовки. Серед державних

установ, що забезпечують освітні послуги для дорослих, важливу роль у всіх країнах відіграють центри зайнятості, де навчальні курси покликані підвищити конкурентність при прийомі на роботу, забезпечити швидку адаптацію безробітних. Школи рідко коли розглядаються в якості провайдерів освіти дорослих і безперервного навчання. Незважаючи на те, що школи забезпечені приміщеннями, обладнанням і в них працюють педагоги, вони рідко задіяні в навчальних курсах та інших освітніх видах діяльності для дорослих. Основна причина цього - традиційному погляді на школу, як на установу для дітей та молоді, відсутність особливого роду підготовки вчителів, а також соціальної взаємодії на місцевому рівні, яка необхідна для того, щоб школи могли взяти на себе цю роль. Тут слід згадати початкові і середні школи для дорослих. В даних установах у дорослих є можливість отримати початкову освіту за більш короткий термін, але навіть до таких освітніх послуг дорослі вдаються рідко. У закладах вищої освіти процес реформування і переходу від традиційно виконуваної якоїсь елітарної ролі до ролі тимчасових закладів освіти, відкритих для кожного, йде дуже повільно. На факультетах, як правило, не навчаються дорослі або люди більш старшого покоління, немає програм, створених (за змістом або структурі) спеціально для задоволення потреб студентів більш зрілого віку. Реалізація Болонської конвенції могла б змінити хід подій. У разі освітніх послуг, що надаються дорослим, між державними і приватними університетами існує різниця. Приватні університети більше відповідають потребам ринку зайнятості, оскільки пропонують своїм студентам більш гнучкі організаційні форми, що сприятливі і для старших вікових груп. Інша сфера, яку тут слід назвати, - це так звані відкриті університети, народні університети або робочі університети. Незважаючи на те, що їх роль і кількість зменшилася за останні 15 років, вони до цього часу є основою системи освіти дорослих в цих країнах. Третя основна група постачальників освітніх послуг створена неурядовими організаціями (НУО) (місцевими і міжнародними). За останні 20 років НУО стали одним із основних стовпів освітньої системи, особливо в сфері освіти дорослих в країнах Південно-Східної Європи. Їх головним завданням на шляху до демократичного суспільства є неформальна освіта, яку не завжди добре розуміють і приймають, що веде до невисокого рівня визнання і, відповідно, підтримки. Допомога ззовні (міжнародні НУО, донори і т.д.) як і раніше необхідна для даної сфери. Організації громадянського суспільства все ще відіграють ключову роль в розвитку освіти дорослих у вигляді діяльності наукових центрів, що ініціюють і створюють стратегії і освітню політику. НУО мають відношення до всіх сфер освіти. Однак є кілька основних галузей, які можна виділити: громадянська освіта, міжкультурне виховання заради

миру, культура спілкування і взаємодії з людьми, програми по саморозвитку і зміцненню позицій, загальна освіта і культура, політична грамотність, навчання меншин, маргінальних цільових груп, жінок, біженців, батьків, сімейна освіта, основи медичної допомоги і багато іншого. Більш того, одні з головних соціальних партнерів зі світу праці та економіки також є основними провайдерами освітніх послуг, зокрема, торгово-промислові палати, профспілки та профспілкові асоціації, а також велика кількість професійних організацій в окремих областях. У компаніях з великою кількістю службовців є відділи менеджменту і навчання кадрів. Завдання відділів - постійно піклуватися про розвиток людського капіталу шляхом організації навчальних заходів. Приватні компанії, чисельність яких зростає в спектрі постачальників послуг, намагаються відповідати зростаючим потребам освіти різного роду. Комерційні провайдери вдало надають послуги в тренінгових центрах, консалтінгових компаніях і т.д., але як і раніше немає чіткого критерію оцінки якості їх послуг в сфері освіти. Фонди та гуманітарні організації, чие число скоротилося за останні кілька років, також надавали освітні послуги. Музеї, бібліотеки, читальні зали, театри, кінотеатри і художні галереї часто виконують не тільки культурну, а й освітню функцію, а також виконують важливу роль в неформальній освіті. Те саме можна сказати і щодо культурних центрів і будинків культури. Установи, які надають послуги змішаного типу, також досить поширені - різні курси та навчальні семінари поряд з культурними заходами під одним дахом. Фінансування таких установ також має динамічну природу. Спортивні організації, клуби і інші рекреаційні центри працюють над просуванням медичних знань, пропагують здоровий спосіб життя, організовуючи спортивні та рекреаційні заходи для різних цільових груп, включаючи дорослих і літніх людей. Релігійні організації також організовують навчальні семінари для дорослих, але їх роль в даному регіоні набагато менш важлива, ніж в країнах ЄС.